

Олена БЕРЕЗЮК

ІВАН ФРАНКО ТА ІДЕЇ КУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ

У статті розглядаються ідеї культурного виховання у наукових, публіцистичних і художніх творах І.Франка.

Розвиткові теоретичних основ національної освіти і виховання боротьбі за їх реалізацію присвятив свої праці український письменник, учений, освітній діяч Іван Якович Франко. Українець-галичанин, син сільського коваля, виходець із "школи під стріхою", завдяки своїй колосальній праці, великому таланту, енциклопедичності знань, самовідданій літературній і педагогічній творчості досяг звання велета українського педагогічного духу. Внесок І.Франка в педагогічну науку значний, але недостатньо досліджений і потребує оцінки й переосмислення під сучасним кутом зору. Проблеми виховання дітей і молоді І.Франко присвятив понад сто наукових, публіцистичних і художніх творів.

У численних статтях і виступах він показував справжні причини занепаду освіти, розвінчував антиукраїнський характер шкільної політики, вимагав докорінних реформ у галузі шкільництва, підвищення статусу вчителя в суспільстві, вказував шляхи покращення діяльності навчальних закладів. І.Франко вніс великий вклад у висвітлення ідей української народної педагогіки, досягнень педагогічної культури Київської Русі, українського відродження XVI – XVII ст., історії вітчизняного шкільництва в Західній Україні межі XVIII – XIX століть.

У Франка був задум написати працю з української етнопедагогіки. Так, у листі до О.Рощкевич у 1879 р. він писав: "А займаюсь я тепер головню одною працею "Погляди на дітей у слов'янських народів, а передовсім у русинів"¹. У "Показнику до студій суспільно-економічних народних поглядів", за яким І.Франко і М.Павлик збирали матеріали про життя народу, є ряд питань із народної педагогіки. Учений підкреслював, що український народ "хоч і тисячними манівцями, так як і сама наука, а доходить же звільна до далеко правдивіших, поступовіших і радикальніших думок, ніж їх мав не один з його нинішніх просвітителів"². Педагогічний світогляд Івана Яковича формувався під впливом народної педагогіки та європейської філософської думки. Учений глибоко проаналізував компоненти української етнопедагогіки, зміст освіти в Україні та в Галичині зокрема, накреслив перспективи розвитку функціональної системи виховання. І.Франко разом з М.Павликом, О.Тарнецьким та іншими педагогами стали на шлях боротьби за дійсно народну, по-справжньому демократичну й гуманістичну, відповідну до інтересів народу освіту³. Він був прихильником створення національної

¹ Цит. за: Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. Історія української педагогіки. – К.: ЗІМН, 1991. – С. 206.

² Там само. – С. 208.

³ Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX – XX ст.): Хрестоматія / Упоряд.: Л.Д. Березовська та ін. – К.: Наук. світ, 2003. – 418 с.

системи освіти, української національної школи, навчання та виховання дітей українською мовою. Це яскраво видно на прикладі таких статей вченого, як "Чого вимагаємо?", "Середні школи в Галичині у 1875-1883 рр.", "Мрії і надії українського народу в Галичині", у яких засуджувалися система освіти, яка відірвана від потреб українського народу, система виховання, яка більше принижувала національну гідність учня, ніж формувала його як особистість⁴.

Мету українського національного виховання І.Франко бачив, виходячи із потреб служіння українському народові, нації, вільній, незалежній, самостійній Україні. Завдання виховання – дотримуватися мудрих заповітів народної педагогіки, необхідність утвердження освіченості й національної самосвідомості громадян, неухильне дотримання в помислах і поведінці народних чеснот. Виховним ідеалом видатного вченого була Людина-борець, "вічний революціонер", "каменярь" нового суспільства у незалежній Українській державі. Досягти його можна лише через реалізацію напрямів народного виховання. Кожна школа має бути національною, її пріоритетним покликанням є національне виховання, що ґрунтується на народній педагогіці, традиціях, звичаях, життєвому укладі рідного народу. У праці "Хома з серцем і Хома без серця" І.Франко писав: "Виховання народу мусить вирости з традицій, з культурного стану того народу, мусить корінитися в характері, привичках народу, інакше се буде даремна трата часу й сил"⁵.

Народна педагогіка дотримується думки, що формування загальнонародських цінностей йде через оволодіння національною культурою рідного народу. Франко пише: "...величезна дійова задача – витворити з величезної етнічної маси українського народу українську націю, суцільний культурний організм, здібний до самостійного культурного й політичного життя, відпорний на асиміляційну роботу інших націй, звідки б вона не йшла, та при тім податний на присвоєння собі в якнайширшій мірі і в якнайшвидшій темпі загальнонародських культурних здобутків, без яких сьогодні жодна нація і жодна хоч і як сильна держава не може остоятися"⁶.

Національне й інтернаціональне виховання в І.Франка тісно переплітаються в праці "Поза межами можливого". Автор застерігає: "Все, що йде поза рами нації, се або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеями рад би покрити свої змагання за панування одної нації над другою, або хворобливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими "вселюдськими" фразами прикрити своє духовне відчуження від рідної нації"⁷. І.Франко звертав увагу і на духовно-моральне виховання української молоді, завдання якого – формування українця свідомим патріотом, для якого притаманні висока моральність, професіоналізм, естетична й фізична досконалість, підприємливість, ініціативність.

⁴ Франко І. Одвертий лист до галицької української молоді // Зібрання творів: У 50 т. – Т. 45. – К.: Наук. думка, 1986. – С. 114.

⁵ Франко І. Хома з серцем і Хома без серця // Зібрання творів: У 50 т. – Т. 22. – К.: Наук. думка, 1979. – С. 15.

⁶ Франко І. Одвертий лист до галицької української молоді ... – С. 114.

⁷ Там само. – С. 284.

Франко присвятив значну кількість публікацій трудовому та фізичному вихованню дітей та молоді. Народна школа має бути для народу практичною, дитина має вчителя не для школи, а для життя. Заняття ручними виробами, а особливо народними декоративно-прикладними, господарськими і ремісничими виробництвами, мають бути обов'язковими. Лише народна школа, народне виховання, яке дає початки практичного господарства і ремесла, формуючи інтерес до них, може захистити народ від пияцтва і розпусти та виховати старанних, чемних і господарських рільників і промисловців. Цій меті мають сприяти не лише ручна праця, а й приклади людей, які своєю працею добилися високого становища в суспільстві, організація виготовлення моделей і приладів тощо. Народне виховання стверджує: "У молодій людині повинен формуватися такий сильний потяг до праці, щоб вона соромилася власного байдкування". І.Франко розглядає фізичну працю не лише як засіб підготовки до вибору місця в майбутньому житті, але й як незамінний засіб гармонійного розвитку особистості дитини.

Письменник велику увагу приділяв сімейному вихованню дітей. Традиційну українську родину він розглядав як перший й найвпливовіший осередок патріотизму, національного єднання та виховання, місце прищеплення здорових норм і навичок поведінки, пошану до рідної мови, народних звичаїв і традицій. На думку Франка, особливо велика роль у сімейному вихованні належить матері. У статті "Жінка-мати" він писав, що мати безпосередньо відповідає перед суспільством за виховання дітей; вона повинна створювати усі умови, в яких би вони росли здоровими й одержували правильне моральне виховання. Але не можна покладатись тільки на жінок-матерів, чоловіки-батьки теж повинні дбати про виховання дітей у родині, між батьками й дітьми мають бути правильні стосунки. Сімейне виховання будується на авторитеті батька й матері, інших членів родини. А вся система виховання, вважав Іван Франко, залежить від особистості вчителя. "Учителем школа стоїть; коли учитель непотрібний, неприготований, несумлінний, то й школа ні до чого"⁸, – ці слова І.Франка, промовлені у 1892 р. на вічі Снятинським, стали крилатими.

Особливо відзначав видатний вчений таку рису вчителів, як любов до дітей. Розумних і чесних, національно свідомих, готових віддати своє серце дітям, майстрів педагогічної справи описав І.Франко у своїх творах. Це і вчитель гімназії Міхонський (оповідання "Борис Граб"), сільський педагог-просвітитель Омелян Ткач (п'єса "Вчитель"), вчитель-гуманіст Опанас Моримуха (оповідання "Батьківщина") та інші. Є у Франка й негативні типи вчителів: садист Валько (оповідання "Красне писання"), деспот Телесницький (оповідання "Отець гуморист"), учитель з оповідання "Олівець" та ін. Їхнє моральне обличчя, професійні якості далекі від ідеалів українського народного виховання.

Велику увагу приділяв Франко виховним засобам народної педагогіки. Коліскова пісня матері, забавлянки, прислів'я, казки, народні ігри, народні свята в інтерпретації Франка стали високоповчальними творами для дітей, а

⁸ Франко І. Наші народні школи і їх потреби // Зібрання творів: У 50 т. – Т. 46. – Кн. 2. – К.: Наук. думка, 1986. – С. 114.

збірка "Коли ще звірі говорили", яка містить 20 казок, стала настільною книгою не для одного покоління українців.

І.Франко як історик педагогіки звертався до досвіду народного виховання, досліджуючи історію українського шкільництва. У "Нарисі з історії українсько-руської літератури" він виділив спеціальний розділ "Освіта", в якому на основі детального аналізу літописів минулого висвітлив високий рівень освіти, науки в Київській Русі, яка мала власне письмо ще до запровадження християнства й за своїм розвитком та досягненими знаннями значно переважало шкільництво країн Західної Європи.

Епоха братських шкіл XV-XVII ст. зберегла українську національну освіту України, відродила й розвинула українську культуру, збагатила народний досвід виховання. Характеризуючи систему виховання Львівської братської школи, Острозької академії, І.Франко стверджує, що саме це підготувало нову генерацію українського шкільництва.

Звичайно, І.Франко був великим ученим, талановитим письменником, видатним культурним діячем, але він дуже багато зробив і для розвитку народного виховання, освіти, школи та педагогічної думки в Україні.

Олена Березюк. Иван Франко и идеи культурного воспитания
В статье рассматриваются идеи культурного воспитания в научных, публицистических и художественных произведениях И. Франко.

Olena Berezyuk. Ivan Franko and Cultural Education Ideas
The article considers the ideas of cultural education in I. Franko's scientific, publicistic and fiction works.